

OCENA MOGUĆNOSTI I ANALIZA TURISTIČKIH RESURSA REGIJE SANDŽAKA

Rating FEATURES AND ANALYSIS REGIONS tourist resources SANDŽAKA

Selim Šaćirović, Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet.

SAŽETAK

U ovom radu autor predstavlja potencijale za razvoj turizma u regiji Sandžak. Ovaj rad, takođe, predstavlja novi način vrednovanja i upotrebe resursa u funkciji turističkog i opšteg samoodrživog razvoja novopazarskog kraja. Kako SWOT analiza predstavlja novi alat analize, mišljenja smo da se to može smatrati novom tehnologijom u pristupu resursima. Rad na principu SWOT analize predstavlja šanse, prednosti, opasnosti i nedostatke i moguće reakcije na njih a sve u cilju što boljeg iskorištavanja postojećih resursa i povećanja konkurentne prednosti Sandžaka.

Ključne reči: SWOT analiza, resursi, održivi razvoj, turizam.

Key words: SWOT analysis, resources, sustainable development, tourism.

ABSTRACT:

In this paper the author presents the potential for tourism development in the region of Sanjak. This paper, also, presents a new way of evaluation and use of resources in the tourist and general sustainable development of Novi Pazar district. How SWOT analysis is a new tool of analysis we have opinions to be considered a new technology to access resources. Working on the principle of SWOT analysis is a chance, advantages, disadvantages and risks and possible reactions to them all in order to provide better utilization of existing resources and increase competitive advantage of Sanjak.

UVOD

Potencijali za razvoj turizma na području Sandžaka vrednovani su na osnovu zainteresovanosti tržišta turističke tražnje, odnosno masovnosti, za ponudom zasnovanom na raspoloživim prirodnim i antropogenim resursima i adekvatnom strukturom turističkih proizvoda, i to:"

1. skijališta;
2. jezera s priobaljem;
3. urbanih centara
4. tranzitne saobraćajnice;
5. kulturno-istorijskih spomenika;
6. reka - kao ribolovnih vodotoka;
7. pećina i klisura - kao prirodnih retkosti i atrakcija;
8. šumsko-lovnih kompleksa - lovišta;
9. etno lokaliteta, saborišta i drugih običaja;
10. zaštićenih prirodnih dobara; i
11. banjskih mesta." [1]

Svi navedeni resursi nalaze se na teritoriji tri opštine - Tutin, Sjenica i Novi Pazar, s nejednakom zastupljenošću.

OPŠTA OCENA MOGUĆNOSTI RAZVOJA TURIZMA

Izvršenom turističkom valorizacijom osnovnih faktora turizma opštine Novi Pazar, Sjenica i Tutin utvrđene su prosečne i opšte vrednosti i turistički značaj po grupama faktora i njihovo dejstvo na razvoj turizma. Za dobijanje opšte ocene mogućnosti razvoja turizma ovih opština izvršićemo uporedno sumiranje dosadašnjih rezultata turističke valorizacije prirodnih, antropogenih vrednosti i materijalne baze, s tim što ćemo dodati još i turističko-geografski položaj koji nije ranije valorizovan ranije .

Tabela 1.: Opšta ocena mogućnosti razvoja turizma u opštini Novi Pazar, Sjenica i Tutin

Opšte ocene	Turističko-geografski položaj	Prirodne vrednosti	Antropogene vrednosti	Materijalna baza i tur. opremljen.	Opšta ocena
Opšta svojstva	3	3	3,5	2	vlj.87
Specifična svojstva (retkost)	3.svi	3	3	2	vlj.87
Atraktivnost	3.svi	3	3	2.svi	3
Mogućnost turističkog iskorištavanja	3.svi	3.svi	3,5	2.svi	ožu.25
Konkurentnost - nivo razvijenosti	2	3.svi	3	2,5	vlj.75
Opšta vrednost i uticaj na razvoj turizma	2,5	3	3	2	2,62
Turistički značaj	2.svi	3	3	2	3.pro
Ukupno	vlj.92	ožu.14	ožu.14	vlj.21	vlj.92

II MEĐUNARODNI NAUČNO - STRUČNI SKUP da je u pitanju opšti turistički značaj a to znači da je novopazarski kraj regionalnog ranga, mada antropogene i prirodne vrednosti imaju nacionalni značaj. Ali tu su zastupljeni i objekti koji imaju i međunarodni značaj. Osnovni nedostatak se ogleda u slabijem kvalitetu puteva koji vode do mesta sa značajnijim turističkim vrednostima, iako je pravac pružanja mreže povoljan, kao i mnogo slabosti receptivne osnove turizma. Ispravljanjem ovih nedostataka novopazarski kraj, može steći odgovarajući imidž u kontinentalnom turizmu Republike Srbije.

Izvor: Sopstvena obrada

Opšta ocena za novopazarski kraj ima dobru (2.92) opštu vrednost i regionalni i nacionalni turistički značaj ovih faktora. To pokazuje da postoje dobre mogućnosti za razvoj svih vidova turizma. Među analiziranim faktorima najveći značaj imaju antropogene, a potom i prirodne vrednosti. Najnižu vrednost ima turističko-geografski položaj, koji je umanjen pošto je potiskivan po značaju onih saobraćajnica koje su zaobilazile ovaj kraj. Relativno nisku opštu vrednost ima materijalna baza, odnosno receptivna osnova, infrastruktura i suprastruktura. Osim objekata hotelijerstva vezanog za Novi Pazar, i jedan u Sjenici veoma su malo prisutni receptivni objekti vezani za turistička mesta i lokalitete koji poseduju solidnu opštu vrednost, a pogotovo su vredna specifična svojstva. Naročito nedostaju objekti sa specifičnom ponudom koja odgovara autentičnim elementima kulinarstva te nadaleko poznatim gostoprimstvom meštana ovog kraja. Među ostalim objektima, posebno nedostaju oni koji bi omogućili razvoj raznih oblika rekreativnog turizma. Od primenjenih kriterijuma vrednovanja najpovoljnije je ocenjena mogućnost iskorišćavanja kao i opšta svojstva turističkih faktora opština novopazarskog kraja.

TURISTIČKA VALORIZACIJA PRIRODNIH KARAKTERISTIKA NOVOPAZARSKOG KRAJA

Analizom prirodnih karakteristika opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin, utvrdili smo opšta i posebna svojstva tog prostora, koji se sada mogu turistički valorizovati i utvrditi opšte turističke vrednosti i turistički značaj. Za vrednovanje prirodnih karakteristika opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin uzeti su u obzir sledeći kriterijumi:

- opšta svojstva,
- specifična svojstva ili retkost,
- atraktivnost pojedinih elemenata,
- mogućnost njihovog turističkog iskorišćavanja (korisnost) i sadašnja konkurentnost na turističkom tržištu.

Tabela 2. Turistička vrednost i značaj prirodnih karakteristika opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin

Kriterijumi vrednovanja	Osnovne prirodne karakteristike	reljef	klima	hidrografija	biljni svet	životinjski svet
Opšta svojstva	2,5	2	2.svi	2	2	
Spec. svojstva	3	2.svi	3	3	2	
Atraktivnost	3,5	2	3.svi	3	2.svi	
Korisnost	3	2.svi	3	2	2.svi	
Konkurentnost	2,5	2.svi	2.svi	2.svi	2	
1. Opšta vrednost	2,5	2	3	2,5	2.svi	
2. Turistički značaj	3	2.svi	3	3	3	
ukupno	2,85	2,28	2,92	2,57	2,35	

Izvor: Sopstvena obrada

Najveću opštu turističnu vrednost imaju hidrografija 2.92, reljef 2.85, biljni svet (2.57). Potom sledi opšta vrednost (zadovoljava klima -2,28), životinjski svet (2.35).

Ovakav redosled opštih svojstava proističe iz činjenice da se na prostoru novopazarskog kraja

nalaze reke, jezera i kraška vrela, koje omogućavaju razvoj ribolovnog i sportsko rekreativnog turizma. Hidrografija novopazarskog kraja ima regionalni značaj kao što su reka Raška, Ibar i Uvac. Tu su i jezera Gazivode na Ibru i Sjeničko jezero na Uvcu. Ostali vodeni tokovi imaju više lokalni karakter. Najatraktivniji izvor je kraško vrelo reke Raške koje se nalazi u neposrednoj blizini manastira Sopoćani.

Reljef i životinjski svet svojom vrednosnom ocenom pokazuju da pružaju dobre mogućnosti za razvoj raznovrsnih oblika turizma. Za razvoj planinskog turizma najveću mogućnost pruža Pešterska visoravan i planine kao što su Golija koja je proglašena parkom prirode i Mokra gora koja pripada tutinskoj opštini. [2] Raznovrsnost životinjskog sveta tj. prisutnost krupne i sitne divljači omogućava razvoj lovnog turizma. Reke koje su bogate kvalitetnom ribom omogućavaju razvoj ribolovnog i rekreativnog turizma. Ocena pojedinih elemenata prirodne sredine koja označava njihov turistički značaj, pokazuje da hidrografija, reljef i životinjski svet imaju nacionalni značaj, a ostali elementi regionalni značaj.

TURISTIČKA VALORIZACIJA ANTROPOGENIH KARAKTERISTIKA

Iako je turistička vrednost subjektivna i promenljiva, posebno kada su u pitanju kulturna dobra, nju treba izvršiti, pre svega zato što takav postupak zahteva potreba za procenama budućeg načina, inteziteta i pravca korišćenja antropogenih vrednosti i razvoja određenih oblika turističkog kretanja.

Turističku valorizaciju antropogenih karakteristika smo izvršili koristeći iste kriterijume kao i kod prirodnih turističkih vrednosti, s tim što je izvršen izbor onih grupa kulturnih dobara koji je zastupljen na ovom prostoru. To su: arheološka nalazišta, pros-

II MEĐUNARODNI NAUČNO - STRUČNI SKUP
torne kulturno-istorijske celine, ustanove kulture, spomenička obeležja i privredni objekti kao ambijentalne vrednosti.

Tabela 3: Turistička vrednost i značaj antropogenih karakteristika opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin

	Arheološka nalazišta	Prostorne kulturno-istorijske celine	Ustanove kulture	Spomen obeležja	Privr. objekti kao ambijentalne celine
Opšta svojstva	2	4	3	4	2
Spec. svojstva	2	4	3	3.svi	2
Atraktivnost	2	4	2	3.svi	2
Korisnost	1.svi	3.svi	2.svi	3	2
Konkurentnost	2	4	2.svi	3	2
1. Opšta vrednost	2,5	4	3	3	2.svi
2. Turist. značaj	2	4	2.svi	3	2
Ukupno	2	ožu.92	vlj.64	ožu.28	2.srp

Izvor: Sopstvena obrada

Maksimalnu opštu vrednost (3.92) prema našim procenama imaju prostome kulturno-istorijske celine koje podrazumevaju sakralne objekte - manastire, džamije, hamame i utvrđenja.

Posebno veliku vrednost poseduju "manastiri Sopoćani, Đurđevi stupovi i Petrova crkva. Veliku vrednost imaju i spomenici islamske kulture, kao što su: Altun Alem i Lejlek džamije kao i Gazi Isa-begov hamam koji predstavlja jedan od najstarijih sačuvanih objekata osnivača Novog Pazara"[3]. Najznačajnije tvrđave su: Vojno utvrđenje Ras i u samom centru Novog Pazara tri bedema i Kula motrilja koja se nalazi u parku između dva utvrđenja palisadnog tipa. Od izuzetnog značaja je i Amiragin han koji se nalazi u samom centru grada koji se i danas koristi u turističke svrhe".[4]

Na drugom mestu su ustanove kulture čija prosečna vrednost iznosi 3,28, zatim druga spomen obeležja koja imaju vrednost preko tri (3). Svaki spomenički objekat podseća na događaje i prošla vremena, tako da uz odgovarajuću promociju mogu biti motiv masovnog obilaska turista. Spomen obeležja po svom značaju mogu biti osnova održavanja turističkih manifestacija.

Opštu vrednost - (preko dva,) zauzimaju arheološka nalazišta, koja nisu dovoljno istražena a itekako mogu biti značajna za posetu turista Tu se naročito

ističe Smogućka pećina u kojoj su pronađeni materijalni ostaci iz paleolita, zatim, Rimska terma tj. staro tursko kupatilo poznato kao stara banja koja se još uvek koristi.

OCENA VREDNOSTI MATERIJALNE OSNOVE TURIZMA

Pri valorizaciji materijalne osnove turizma uzeti su u obzir isti kriterijumi, odnosno atributi kao i kod prirodnih i antropogenih vrednosti - opšta svojstva, specifična svojstva, atraktivnost, nivo razvijenosti i mogućnost turističkog korišćenja. Smatramo da ovi kriterijumi mogu da na pravilan način ocene značaj materijalne baze za turizam. Navedeni kriterijumi su korišćena za ocenjivanje najvažnijih elemenata materijalne baze. Najpre je uzeta u obzir prostorna organizacija objekata koja pokazuje da li je njihova lokacija i razmeštaj vezana za najatraktivnija turistička mesta, lokalitete i turističke puktove kao i da li su oni u dobroj vezi sa najvažnijim saobraćajnicama. Drugi element čine turistički objekti sa specijalnom ponudom koji svojim sistemom usluga treba da budu uklopljeni u one specifičnosti ovog kraja koja su najatraktivnija sa turističkog stanovišta. Treći element je uređenje i opremljenost prostora. Ono bi trebalo da pokazuje koliko su objekti materijalne baze po svom uređenju i opremljenosti u skladu sa zahtevima sadašnjeg vremena, kao i koliko su uklopljeni u tradiciju samog kraja. Pošto se ova tri elementa pretežno odnose na receptivne objekte, odnosno objekti hotelijerstva i restoraterstva, kao četvrti i peti element stavili smo objekte infrastrukture i suprastrukture. Turistička infrastruktura u užem smislu obuhvata putnu mrežu i prateće objekte, vodovod, kanalizaciju i objekte za snabdevanje električnom energijom. Infrastruktura u širem smislu obuhvata parkove, šetališta i vidikovce; sportske objekte; kongresne dvorane itd. Suprastruktura podrazumeva uglavnom trgovinske i zanatske objekte koji mogu biti u funkciji turizma.

II MEĐUNARODNI NAUČNO - STRUČNI SKUP
Tabela 4. Materijalna baza i turistička opremljenost opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin

Kriterijumi vrednovanja	Prostorna organizacija	Turistički objekti sa specijalnom ponudom	Uređenje i opremljenost prostora	Infrastruktura	Supra-struktura
Opšta svojstva	2.svi	2	2.svi	2	3.svi
Spec. svojstva	2	2	2	2	3
Atraktivnost	3	2.svi	2	2.svi	3
Nivo razvijenost	2	2	2	2	3
Mogućnost tur. korišćenja	3	2	3	2	3
1. Opšta turis. vrednost	3	2	2,5	2	3.svi
2. Turist. značaj	2.svi	2.svi	3	2.svi	3
Ukupno	vlj.57	vlj.14	vlj.42	vlj.14	ožu.14

Izvor: Sopstvena obrada

Tabelarni pregled ocenjivanja pokazuje da većina elemenata materijalne baze imaju opštu turističku vrednost - zadovoljava, što govori o tome da materijalna baza ima najviše nedostataka u odnosu na većinu drugih faktora razvoja turizma. Najviša ocena ima suprastruktura (3.14), dok ostali elementi uglavnom imaju ocenu dva ili približno dva ipo. Posmatrajući kriterijume valorizacije, uočavamo da su najvrednija opšta svojstva objekata, zatim slede nivo razvijenosti i mogućnosti turističkog korišćenja. U skladu s opštim stanjem materijalne baze, turistički značaj, kako se moglo i očekivati, ima turistički značaj regionalnih razmera. Suprastruktura tj. trgovinski i zanatski objekti mogu biti u funkciji turizma i imaju nacionalni značaj, jer Novi Pazar ima dugu tradiciju kada je u pitanju trgovina i zanatstvo.

SWOT ANALIZA

Da bi se ostvarili navedeni ciljevi neophodno je da se pristupi procesu planiranja marketing aktivnosti koji ima više faza. Dijagnoza, prognoza, SWOT analiza, ciljevi marketinga. marketing strategija, budžet, marketing MIX program i kontrola su faze planiranja marketing aktivnosti. U okviru procesa planiranja jedan od važnih faza je i već pomenuta SWOT analiza.

Ova skraćenica je nastala od engleskih reči: "Strength (jačina), Weaknesses (slabosti), Opportunities (šanse), i Threats (pretnje). Determinisanje ove skraćenice nas uvodi u suštinu analize." [2] Za svaki proizvod ili preduzeće, u našem slučaju to je turistička valorizacija novopazarskog kraja, potrebno je odrediti njegove jake tačke (interne sposobnosti) i slabe tačke (interne slabosti) sa jedne strane, a sa

druge strane neophodno je analizirati i eksternne mogućnosti, a to su šanse i pretnje iz okruženja. Tačnije treba odrediti koji su to resursi sa kojima raspolaže Nacionalni park; koji su to nedostaci koje treba otkloniti; koje su to šanse iz okruženja koje bi ovaj proizvod mogao da iskoristi, i koje su to pretnje koje treba izbeći da bi opstao i što bolje se pozicionirao na tržištu u budućnosti.

Tabela 5.: Swot analiza turistička valorizacija novopazarskog kraja

Jake tačke novopazarskog kraja	Iskorišćenost resursa
Dobar turističko - geografski položaj i položaj u odnosu na emitivna područja	Blizina i prolazak važnih saobraćajnica kao što su ibarska magistrala i dobra mreža i uopšte puteva determinišu jak komunikativni faktor
Dobar mikrolokacijski položaj i pristupačnost najatraktivnijih lokaliteta	Relativno dobri asfaltni putevi, ibarska magistrala povezuje Novi Pazar-Ribariće-Tutin. Asfaltni putevi drugog reda povezuju Novi Pazar-Sjenicu, Novi Pazar-Goliju, i bliži lokaliteti oko Novog Pazara kao što su Sopoćani, Đurđevi Stupovi, Jezero Gazoivode na Ibru, Mokra Gora, Srednji tok Ibra i Pešter.
- Ambijent	Raznovrsni oblici reljefa, naročito na peštorskoj visoravni, doline reka koje su poznate po klisurama i kanjonima a među njima najpoznatiji kanjon Uvca. Bogatstvo biodiverziteta to jeste raznovrsne listopadne i četinarske šume, a od najvećeg značaja je relikv piramidalna jela koja se nalazi u podnožju Javora.
Povoljni klimatski uslovi u određenim godišnjim dobima	Umereno - kontinentalni klimat sa svojim klimatskim elementima, omogućava prijatan boravak na planinama u letnjem periodu a u zimskom periodu hladna planinska klima na Peštorskoj visoravni i na visokim planinama kao što su Golija i Mokra Gora pružaju izvanredne uslove za razvoj planinskog turizma.
Bogatstvo biljnog i životinjskog sveta	Novopazarski kraj raspolaže bogatim biodiverzitetom tj. sve vrste listopadnih i četinarskih šuma su prisutne, a postoje i endemne vrste kao što je piramidalna jela koja se nalazi u prirodnom rezervatu Paljevina u sjeničkoj opštini. Približno 1600 biljnih vrsta i nekoliko stotina životinjskih vrsta nastanjuje prostor novopazarskog kraja. Od životinjskih vrsta posebno se ističe beloglavi sup koji je nastanjen u kanjonu uvca.
Lekovite vode	U neposrednoj blizini novog pazara nalaze se dve termalne i termomineralne vode. To su: novopazarska banja čija temperatura iznosi 54°C i kao takva pruža velike mogućnosti za razvoj banjskog turizma i Rajčinovička banja koja je ujedno i topla i hladna tj. termalna i mineralna voda, a ono
Jezerske akumulacije	Poznate veštačke akumulacije nalaze se na rekama Ibru i Uvcu i nekoliko manjih jezera koje spadaju u grupu kraških jezera na peštorskoj visoravni. Veći broj ovih jezera su povremena a manji broj su stalna jezera. Jezero Gazivode i sjeničko jezero predstavljaju svojevrsan resurs za razvoj kupališnog turizma u kombinaciji sa sportsko-rekreativnim i ribolovom.
Bogatstvo kulturno - istorijskih spomenika	Dolina Raške predstavlja dolinu srednjovekovnih spomenika i vojnih utvrđenja. S pravom se kaže da je ova dolina „dolina vekova“ najpoznatiji manastir u novopazarskom kraju jesu Sopoćani koji je pod zaštitom UNESK-a zatim Đurđevi Stupovi i Petrova crkva. U neposrednoj blizini jezera Gazivode
Lekovito bilje	Novopazarski kraj naročito peštorska visoravan kao i planine Golija, Giljeva, Mokra gora i druge su veoma bogate raznovrsnim lekovitim biljem koje se u ovom kraju često bere i koristi se za tradicionalan način lečenja.
Slabe tačke novopazarskog kraja	Moguće reakcije na slabosti
Nepostojanje jasne vizije upravljača, kao i države o turističkom aktiviranju ovog prostora	Treba jasno sagledati mogućnosti turističkog aktiviranja ovog prostora, jer je on ipak od nacionalnog značaja, koje bi pored postojećih grana i razvojem turizma moglo bi se doći do većeg profita.
Nedovoljan kvalitet turističkih proizvoda i programa	Raditi na poboljšanju turističkih proizvoda u pogledu njegovog kvaliteta. kao i formiranje odgovarajućih programa koji bi zadovoljili turističku tražnju
Stanje smeštajnih kapaciteta	Renovirati postojeće objekte te urediti neposrednu im okolinu kao i dopunu sadržaja istih
Neiskorišćenost prostora	Iskoristiti postojeći prostor za pravljenje i uređenje platoa za piknik, parkinga, staza zdravlja tj. uraditi trim staze i ostale dopuske elemente za potrebe turizma
Slaba turistička opremljenost	Postavljanje informativnih tabli, karti, česmi, klupa, toaleta, suvenirskih radnji. potpuno funkcionisanje turističko -informativnog centra
Nepostojanje turističke agencije i neaktivnost opštine u okviru turističke valorizacije novopazarskog kraja	Formiranje turističke agencije na nivou novopazarskog koja bi se bavila organizacijom turizma u ovoj regiji
Slaba marketinška aktivnost	Poboljšanja promocione aktivnosti kroz kombinovanje instrumenata promociionog mixa, za postojeće turističko - ugostiteljske objekte i sportsko - rekreativne sadržaje uz prethodno poboljšanje turističkog proizvoda.
Šanse iz okruženja	Poželjne reakcije

Široka kontraktivna zona sa najvećim naseljima iz okruženja	
Sve veća urbanizacija u gradovima	Očuvati prirodu, i uz određene sadržaje pretvoriti ovaj prostor parka u regionalnu oazu odmora i relaksacije i „bega“ iz bučnih i zagađenih gradskih celina
Veoma atraktivna seoska naselja u ovom kraju	Veliki broj sela ovog kraja naročito na peštorskoj visoravni naročito u području planina koje se nalaze na većoj nadmorskoj visini koje se nalaze u prelepim ambijentima pružaju izvanrednu mogućnost za razvoj seoskog ili eko turizma

ZAKLJUČAK

Polazeći od osnovnih ciljeva, strategijsko opredeljenje je da domaćinski turizam predstavlja osnovni vid organizacije turističkih smeštajnih kapaciteta, naročito na ruralnom području - "u kontaktnim zonama skijališta, akvatorija, speleoloških i etno lokaliteta, šumsko-lovnih kompleksa i zaštićenih prirodnih dobara, ali i u banjskim mestima i urbanim centrima." [3] Time bi se omogućilo i stimulisalo zapošljavanje i aktiviranje lokalnog stanovništva, naročito zadržavanja mlađeg, radnosposobnog stanovništva i aktiviranja ženskog dela radnog kontigenta na ruralnom području.

To podrazumeva odgovarajuće politike usmerene na zaštitu interesa lokalnog stanovništva, kroz punopravno i aktivno učešće u procesu razvoja turizma preko objedinjenog angažovanja na domaćinskom turizmu i proizvodnji i plasmanu poljoprivrednih proizvoda kroz trpezu, kao sastavnog dela usluga domaćinstva. Da bi se ovaj proces pokrenuo, nužno je da se seoska domaćinstva organizuju u seosku turističko-poljoprivrednu kooperativu/asocijaciju.

Drugo strategijsko opredeljenje je da najatraktivnije i najkomercijalnije prostore turističke ponude novopazarskog kraja, posebno skijališta i akvatorije, treba zaštititi u skladu sa novim zakonskim rešenjima u oblasti turizma i usmeravati razvoj na tim prostorima, pre svega uz podršku zemljišne politike.

Dominantni vidovi turizma u formiranju specifične turističke ponude u novopazarskom kraju biće alpsko i nordijsko (na Peštorskoj visoravni) skijanje i zimski sportovi, rekreacija i sportovi na vodi, kulturološki, tranzitni, speleološki i ekološki turizam, sa komplementarnim vidovima turizma - etnološki, lovni, ribolovni i banjski turizam.

LITERATURA

- [1] Grupa autora: Strategija dalekosežnog održivog razvoja opština Novi Pazar, Sjenica i Tutin, Svodna studija, Novi Pazar, 2004.
- [2] Plojović Š.: Elektronsko poslovanje, Akadamac group d.o.o., Novi Pazar, 2008.
- [3] Lješević M., Đurić S. I Šabić M.: Prirodni potencijali održivog razvoja novopazarskog kraja. Zbornik radova: Lokalna samouprava i planiranje i uređenje prostora i naselja, Geografski fakultet, Asocijacija prostornih planera Srbije, Beograd, 2004.